XOTIN-QIZLARDAGI ESTETIK DEVIATSIYA: IJTIMOIY ONGSIZLIK

Ibrohimova Mohidil Murotali qizi
Namangan davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: *maqolada ayol-qizlarning ayollik xususiyatlarining yo‘qolib borishi, go‘zallik sanoati, ijtimoiy ongsizlik, ko‘r-ko‘rona ergashish,erishib bo‘lmaydigan ideal tana kurashi asosida depressiyaga tushish, shuningdek, bu jarayonlarning ommalashuviga sabab bo‘luvchi omillar bayon etilgan.*

Kalit so‘zlar: *go‘zallik, qiyofa, jins, fan va tibbiyot, sog‘liq sotsiologiyasi, fan va texnologiya sotsiologiyasi, transformatsiya, ayollik xususiyatlari, milliy o‘ziga xoslik.*

Giddens (1997) so‘zlariga ko‘ra, biz dunyoviy asrda yashayapmiz, unda odamlar o‘z tanalarini belgilash uchun mas'ul bo‘lib, tanani "o‘z qiyofamizda" yoki o‘sha davrning tana ideallariga mos ravishda shakllantirish (qayta) erkindir. Ushbu maqolaning nazariy asosi frantsuz faylasufi Mishel Fuko (1926-1984) va uning tanani ijtimoiy-madaniy talqiniga asoslanadi. Uning nazariyasi ommaviy axborot vositalari, sport, jismoniy tarbiya va fitnes madaniyatidir. Fuko intizomli tana haqida gapiradi. O‘zining "Intizom va jazo" (1977) klassik asarida u 18-asrni bugungi kundagi tana intizomining qat'iy loyihasining boshlanishi sifatida qabul qiladi. Uning asosiy tezislaridan biri tana har qanday madaniy kontekstda qandaydir nazorat va intizomga bo‘ysunishi haqida.

Fuko davlat ta'sirini va organizmni tartibga solishni davlat hokimiyatining strategiyasi sifatida qabul qiladi va uni "siyosiy anatomiya" deb ataydi. Boshqalarning tanasiga qanday erishishni o‘rgatishi, bo‘ysundirilishi, ishlatilishi, o‘zgartirilishi va takomillashtirilish mumkin bo‘lgan tanaga oid siyosiy strategiyadir. Uning bu fikrlari misolini biz bugungi kundagi ayollardagi estetik deviatsiya ta`siri sifatida ko‘rishimiz mumkin. Masalan, ular mediada qaysidir boshqa ayolga nigohlari tushadi va undan o‘zlari bilmagan holatda bosim ostida qandaydir xohish-istaklarni qabul qiladilar. Aniqroq aytganda, kiyinish uslubi, soch turmagi, o‘zini tutishi, so‘zlashuv,tarbiya yoki boshqa xususiyatlar. Ajablanarlisi shundaki, ular yillar mobaynida turli xususiyatlarini turli insonlardan orttirganliklari sababli o‘z “men” larini yo‘qotganlar. Jozibali ayollarning tasvirlari bilan duch kelganda, ayollarga nisbatan dushmanlik qiladigan ayollar salbiy taqqoslash, ya'ni o‘zlarini yomon his qilishlari yoki boshqa ayollarning jozibadorligini ko‘ra olmasliklari mumkin.

So‘nggi vaqtlarda butun dunyoda olimlar va tadqiqotchilar ayollardagi keng tarqalgan ijtimoiy-maishiy muammolarini o‘rganib chiqishdi, bir nechta tadqiqotlar salbiy tana imidjiga oid fikrlarni ayollar tomonidan qabul qilib oldilar. Bu muammolar ayollar hayotini bir qismini tashkil etar ekan, ruhiy salomatlik savodxonligini tana qiyofasi bilan bog‘liq muammolarga tatbiq etish bo‘yicha tadqiqotlar tashqi ko‘rinish bilan bog‘liq muammolarni tan olishning yomonligini ko‘rsatadi, bu esa ko‘p holatlarda tashqi yordam so‘rashga to‘sqinlik qilishi mumkin. Natijada ayollar ongsiz ravishda o‘z qusurlarini o‘zlaridan va tashqi ta`sirlardan berkitishga harakat qiladilar. Bu ulardagi ko‘pgina boshqa (moddiy, ma`naviy, axloqiy) muammolarni keltirib chiqaradi.

Tana qiyofasi - bu tananing estetik va funktsional xususiyatlariga nisbatan fikrlar, his-tuyg‘ular va xatti-harakatlarni o‘z ichiga olgan ko‘p o‘lchovli tuzilishdir [1]. Salbiy tana qiyofasi - bu tana bilan doimiy mashg‘ullik [2], o‘z qadr-qimmatini belgilovchi omil sifatida tanaga ortiqcha investitsiya qilish, norozilik hissi, tanadan jirkanish yoki umidsizlik [3] va tanadagi o‘zgarishlar (masalan, jismoniy mashqlar, ovqatlanishni cheklash) yoki qochish xatti-harakatlari ayollarda keng tarqalgan va shunday kasallik sifatida tavsiflanadi. Bundan tashqari, salbiy tana qiyofasi kundalik hayotda ruhiy salomatlik muammosi sifatida tan olinadi past baholash, yomon psixo-ijtimoiy faoliyat va hayot sifati bilan bog‘liq.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, erkaklar va ayollarning beshdan biridan kamrog‘i erkak va ayolda ushbu tashvishlarni aks ettiruvchi holati asosiy muammo sifatida salbiy tana imidjini tan olishgan.

Ishtirokchilarning aksariyati asosiy muammoni o‘ziga ishonch yoki hurmat muammolari bilan bog‘lashdi, bu salbiy tana imidjini yomon tan olishni namoyish etdi. Tadqiqot shuningdek, e'tiborga loyiq gender farqlari ham ochiq ko‘rsatdi. Biroq, ayollarda erkaklarnikiga qaraganda salbiy tana qiyofasini tan olish ehtimoli ko‘proq bo‘lsa-da, ayollar ham ularning ko‘rinishi ovqatlanish buzilishidan aziyat chekayotganini, hech qanday yomon narsa yo‘qligini yoki uning xatti-harakati normal ekanligini ko‘rsatishi mumkin edi. Bundan tashqari, ayol ishtirokchilar (o‘rtacha) ayollarning 65 foizi ayol ko‘rinishida tasvirlangan muammodan aziyat chekishini taxmin qilishdi, bu erkak ishtirokchilar tomonidan taxmin qilingan 50 foizdan sezilarli darajada ko‘pdir. Tana qiyofasining yomonlashishi xavfi yuqori bo‘lgan ayollar boshqa ayollarning deyarli uchdan ikki qismi salbiy tana qiyofasiga ega ekanligini hisobga olsak, tashvishlanish uchun sabab mavjud.

Jamiyatdagi ayollar o‘rtasida salbiy tana qiyofasi haqidagi tushunchamizni kengaytirish uchun bir qator fikrlar mavjud. Xususan, tana tasvirini o‘rganish asosan tananing vazni, shakli yoki mushaklari kabi estetik xususiyatlariga bo‘lgan munosabatga qaratilgan bo‘lishi mumkin. Biroq, tashqi ko‘rinishdan tashqari tanadagi tajribalar ham e'tiborni talab qiladi. Tananing funksionalligi ko‘p qirrali tuzilma bo‘lib, u turli sohalardagi tananing imkoniyatlarini, shu jumladan jismoniy imkoniyatlar, tana hissi va hissiyotlari, ijodiy harakatlar, o‘z-o‘zini parvarish qilish, ichki va kommunikativ jarayonlarni anglatadi. Ayollarda salbiy tana imidjining manbai sifatida e'tirof etilgan narsa - o‘z-o‘zini ob'ektivlashtirish. O‘z-o‘zini ob'ektivlashtirish - bu ayollardagi salbiy tana qiyofasining nomutanosib ko‘rsatkichlarini hisobga olish uchun taklif qilingan psixososyal jarayon. Bu Fredrikson va Robertsning ob'ektivlashtirish nazariyasidan (1997) kelib chiqqan bo‘lib, unda qizlar va ayollar o‘z tanalarini boshqalar tomonidan baholanadigan ob'ekt sifatida qabul qilish uchun ijtimoiylashtirilganligini ta'kidlaydi. O‘ziga ob'ektiv qarashni ichkilashtirish jarayoni bolalikdan rivojlanadi va ko‘plab mikro va makro darajadagi kontekstlarda ishlaydi, natijada noziklikni qo‘llab-quvvatlovchi ideallarga moslashish uchun tanani kuzatishga majburlash uchun bosim paydo bo‘ladi, yoki jozibadorlik ijtimoiy qiymat manbai sifatida [4]. Aksariyat ayollar uchun bu o‘z-o‘zini ob'ektivlashtirishga olib keladi, buning natijasida tashqi ko‘rinishning ahamiyati ayolning fikrlari, his-tuyg‘ulari va boshqa xususiyatlaridan ustun turadi, bir qator salbiy psixologik natijalarni, ayniqsa, tana qiyofasining yomonligini keltirib chiqaradi.

Ob'ektivlashtirish nazariyasi tanaga nisbatan bu moyillikni yoritishga yordam beradi. Jismoniy narsaga haddan tashqari e'tibor beradigan jamiyatda qanday yashashni tushunish, ayollar uchun jozibadorlik va ularni tinimsiz ob'ektivlashtiradi, o‘smir qizlar va ayollarda norozilik va oxir-oqibat depressiya olib kelishi mumkin. Shunday jamiyatda yashayapmizki, ayollarning tashqi qiyofasi ko‘p holatlarda uning hayot sifati va ijtimoiy kapital sifatida xizmat qiladi. Masalan, tanlov va ijtimoiy harakatchanlik ortiqcha vaznli ayollar uchun salbiy ta'sir ko‘rsatishi mumkin, ammo ortiqcha vaznli erkaklar uchun emas. Bu ishda kamsitish va noxolislikni o‘z ichiga olishi mumkin. Qizlar haqiqiy bo‘lmagan go‘zallik idealiga erishishda ko‘p hollarda muvaffaqiyatsizlikka uchraydi,ular o‘z tanasiga va o‘zlariga salbiy, uyatga to‘la munosabatlarni shakllantira boshlaydilar.Bugungi ayollar doimo ideallashtirilgan tanalar tasvirlariga duchor bo‘lishadi.

Bugungi kunda yoshlar ijtimoiy tarmoqlardagi tana qiyofasi ideallariga salbiy ta'sir ko‘rsatmoqda. Ommaviy axborot vositalarida tasvirlangan ideallashtirilgan tasvirlar tana o‘lchami moslashuvchan va o‘zgarishi oson va keng ko‘lamli tahrirlarga qaramay, tasvirlar real ko‘rinadi degan fikrni ilgari suradi. Shunga qaramay,ommaviy axborot vositalarida tasvirlangan bu hozirgi ideallashtirilgan tana shakli ko‘pchilik ayollar uchun imkoni yo‘q. Shu tufayli ayollar qayta-qayta va tinimsiz ijtimoiy taqqoslashlarga duchor bo‘lishadi. Aksariyat ayollar ommaviy axborot vositalarida tasvirlangan nozik modellarga erishish mumkin emasligini tan olishadi.Jamiyatimizda ayollarning qadr-qimmati tashqi ko‘rinishga bog‘liq emasligi to‘g‘risida ijobiy qarashdagilari ham yo‘q emas.

Ayollar har kuni doimiy reklama to‘lqiniga duch kelishadi. Ushbu vizual hujum bilan birga keladigan subliminal xabarlar ularga ta'sir qiladi. Go‘zallik sanoati tomonidan qo‘llaniladigan tasvirlar ayol iste'molchilariga salbiy ta'sir ko‘rsatadi.Mediadagi mahsulotlar reklamasida tasvirlangan ayollar qayta ishlangan, yoxud professional xodimlar tomonidan qayta ishlangan bo‘lishiga qaramay va targ‘ib qilayotgan moddiyatga qaramasdan ayollar uni ongsizlik bilan tana yoxud jozibadorlik xususiyatlari mavjud yoki yetarli emasdek his qiladilar. Va natijada ideallariga

mos keladigan go‘zallik mahsulotlarini sotib olishga kuchli ehtiyoj tug‘diradi. Bu reklamalar ayollarda faqat bo‘lishi mumkin bo‘lgan bo‘shliqni yaratadi va bu bo‘shliq o‘zlarini idealga ko‘tarish uchun mahsulotni sotib olish orqali to‘ldiriladi. Chunki bu ideal erishib bo‘lmaydigan, go‘zallik mahsulotlariga doimiy talab mavjud va tsikl davom etadi. Boshqa omillar muvozanat nazariyasini o‘z ichiga oladi, bu esa ayollar mashhur shaxslarga ijobiy qarashlarini ko‘rsatadi, ularning mahsulotlarini sotib olish va kiyishga undaydi.

Tarixiy jihatdan, ayollar stereotipik uy rollarida tasvirlangan va ideal go‘zallik erkakni mamnun qilishga qaratilgan. Bunga qarama-qarshi ravishda bugungi zamonaviy ayollar erkaklarni maftun etishga emas, boshqa ayollardan ustunlik va jozibadorligini, moddiy ta`minlanganligini ko‘z-ko‘z qilish maqsadida bu turdagi doiraga tushib qolmoqdalar.

Xulosa qilganda, ayollar milliy o‘ziga xos qiyofasini o‘rganish, qayta tiklash ta'limi dasturi zarurligini ta'kidlab o‘tish joiz. Bu muammoga qarshi kurashishning eng yaxshi usuli bozor talabini qondirish. Salomatlik, turli tana shakllarining go‘zalligi va o‘ziga xosligini ta'kidlaydigan milliy o‘ziga xos xalq ta'limi dasturlari bu turdagi muammolarga yordam beradi. Ushbu muammolarga yo‘naltirilgan dasturlarni yaxshiroq moliyalashtirish o‘zgarishlarni tezlashtirishi mumkin. Misol uchun, yosh qizlarga "o‘z qadr-qimmati va salohiyati haqidagi nozik ijtimoiy tanqidlarga qarshi turishga" yordam berishga qaratilgan milliy dastur ishlab chiqish. Dasturga qizlar tug‘ilgan tanalarini qabul qilish va undan zavqlanish hamda “ideal” jismoniy qiyofa talablarini qondirish uchun ularning sog‘lig‘iga hech bir shaxs yoki vositaning putur yetkazish uchun bosim o‘tkaza olmasligi huquqini tushuntirish kabilarni kiritish mumkin. Biz individual tanlovlarni hurmat qilishimiz va ortiqcha bosimga duchor bo‘lmasligi uchun odamlarni qo‘llab-quvvatlashimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Alleva va boshqalar, 2015, Cash, 2011
2. McKinley, 1999, Vinoski Tomas va boshqalar, 2019
3. Cash and Smolak, 2011, Piran, 2016
4. Calogero va boshq., 2011, Smolak va Murnen, 2011